

ORGANİK TARIM, ORGANİK BALIKÇILIK VE ÜLKEMİZİN YAPISAL ANALİZİ

Adem Yavuz SÖNMEZ Olcay HİSAR Gökhan ARSLAN
Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, Erzurum
e-mail: ayavuzs@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi / Received : 14.12.2007

Özet: Bu çalışmada dünya ve ülkemizdeki organik tarım ve organik balıkçılık konusundaki genel durum ve uygulamalar ele alınmıştır. Ülkemizin mevcut yapısal durumu ve yapması gerekli olan çalışmalar incelenmiştir. Ülkemizin organik tarım ve organik balıkçılık konusunda dünya seyrinin gerisinde kaldığı, bu konuda alt yapı sorunlarının olduğu, konu hakkındaki çalışma ve araştırmaların yetersiz olduğu derlenmiş ve bu konuya yönelimin dünyada hızla arttığını, ülkemizin ise bu yönetime kayıtsız kalamayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Organik, Tarım, Balıkçılık, Dönüşüm

Organic Agriculture, Organic Fish Culture and Structural Analysis of Turkey

Abstract : In this study, current situation and general applications in organic agriculture in our country and in the world have been investigated.

Current structure of our country and further suggestions for organic agriculture has been also investigated.

It has been seen there our country staved behind other countries with respect to organic agriculture. Moreover not some much information is also gathered though a special attention is given to this topic in other countries in the world. Teherfore it is thoughe that a special attention should be given organic agriculture in our contry.

Key wodrs: Organic, Agriculture, Fishery, Transformation

GİRİŞ

Organik Tarım ve Genel Durumu

Tarımsal üretimin bütün kollarında ana hedef olarak hep daha fazla üretim hedef alınmış ve mümkün merteye daha az maliyetle daha fazla ürün elde edilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda çevrenin korunması, insan sağlığı, hayvan sağlığı, gıda güvenliği gibi birçok önemli konu hep arka planlarda kalmıştır. Dünyanın her yerinde hemen hemen aynı tarım stratejilerinin uygulanması sonucu olarak doğal denge iflas noktasına gelmiştir. Bu nedenle dünyanın birçok önde gelen ülkesi ve özellikle Avrupa Birliği (AB) hem bu olumsuz durumun ortadan kalmasını hem de farklı gereksinimlere cevap verme adına organik tarım kavramını ortaya atmışlardır.

1972 yılında merkezi Almanya'da bulunan "Uluslararası Organik Tarım Faaliyetleri Federasyonu" (IFOAM) kurularak organik tarım organize hale gelmiştir. Organik üretim tarzı, geleneksel tarıma alternatif olarak ortaya konmuş ve değişik ülkelerde "Ekolojik", "Organik" veya "Biyolojik Tarım" olarak adlandırılmıştır. Organik tarım, AB ve FAO (Food and Agriculture Organization) tarafından alternatif üretim metodu olarak kabul edilmiş ve programlarına alınmıştır (Çavdar, 2004). Organik tarım; mevcut doğal dengenin korunumu ve devamlılığı açısından mutlak suretle geliştirilmesi ve özendirilmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmasına rağmen içeriği tam olarak netlik kazanmamıştır. Bu şekli ile organik tarıma getirilen birçok tanımlama vardır.

Çavdar (2004)'e göre "Organik tarım, ekolojik sistemde yanlış uygulamalar sonucu bozulan doğal dengeyi yeniden tesis etmeye yönelik, sentetik kimyasal girdilerin üretim ortamından uzak tutulduğu, hastalık ve zararlılarla mücadelede alternatif tedavi metotlarına (fitoterapi, faydalı parazit ve predatörler vb) yer veren, üretimde sadece miktar artışını değil ürün kalitesinin artmasını ve sürdürülebilirliği amaçlayan, insan, hayvan ve çevre sağlığına son derece duyarlı, her aşaması kontrollü ve sertifikalı bir üretim şeklidir"

Organik tarımla ilgili çalışmalar 1990'lı yılların başından itibaren hemen bütün AB ülkelerinde hızlı bir gelişim göstermiştir. AB'nde sertifikalı

organik üretim yapılan ve geçiş sürecinde olan alan 1993'te 0,7 milyon hektar iken bu alan 1999 da 3,3 milyon hektara yükselmiştir (Güler 2003). AB ülkelerinden Avusturya' toplam tarımsal alanının %11'inde organik üretim yapılmaktadır. Avusturya'yı %10 ile İsviçre takip etmektedir. 2002 yılında tüm dünyadaki organik gıda satışının yaklaşık yarısı Avrupa'da gerçekleşmiştir. 2002 yılı itibarıyla organik ürünlerin Avrupa'daki pazarı yaklaşık %8 artarak 8-11 milyar Euro'ya ulaştığı tahmin edilmektedir (Willer ve Yussefi, 2004). 2002 yılı sonu itibarıyla AB üyesi 15 ülkede 4,8 milyon hektar alanda ve 140 bin çiftlikte organik üretim yapılmaktadır. Bu rakamlar, AB'deki toplam tarımsal alanın %3,5'ine ve çiftliklerin de %2'sine tekabül etmektedir (Willer ve Yussefi, 2004). Aynı şekilde Amerika'da da organik gıda satışları 1996-2000 yılları arasında %128,6 artarak 8 milyar \$'a, Japonya'da %150 artarak 2,5 milyar \$'a, Kanada'da %135,7 artarak 825 milyon \$'a ve Avustralya'da %200 artarak 150 milyon \$'a ulaşmıştır (Anonim, 2003)). ABD, organik gıda ürün grubunda dünyanın en büyük pazarı konumundadır ve yapılan değerlendirmelerde çıkan ön görüye göre kısa ve orta vadede bu pazarda talep büyümeye devam edecektir. ABD'de yerel organik üretim güçlü olsa da talebi karşılamaya yetmemektedir.

Dünyada organik tarım yapılan alan büyüklüğü itibarıyla Avustralya 10 milyon hektarla birinci, Arjantin yaklaşık 3 milyon hektarla ikinci ve İtalya yaklaşık 1,2 milyon hektarla üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya ülkeleri arasında tarım yapılan toplam alan içinde organik tarım yapılan alan oranı itibarıyla Lihtensteyn %26,4'lük oranla birinci sıradadır. Bu Ülkeyi Avusturya (%11,6) ve İsviçre (%10) takip etmektedir (Willer ve Yussefi, 2004).

Ülkemizde ki organik tarıma ilişkin yapılan değerlendirmelere göz attığımızda gerekli olan yapısal değişimin bir getirisi olarak değil de dış ülkelerden gelen organik ürün talebi ve aynı zamanda AB üyeliğinin bir koşulu olarak organik tarım çalışmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AB'deki bu gelişmelere uyum sağlamak amacıyla, 24 Aralık 1994 tarih ve 22145 sayılı Resmi Gazete-

te'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik" hazırlamıştır. Bunu akabinde ise bu yönetmelikte çeşitli düzenlemeler yapılarak Resmi Gazete'nin 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı nüshasında "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" yayınlanmıştır. Bu yönetmelik yürürlükte iken organik tarımın daha sağlam temellere oturtulması adına TBMM tarafından 01.12.2004 tarihinde "Organik Tarım Kanunu" çıkarılmıştır. Amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek olan "Organik Tarım Kanunu" 3 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, organik tarımda kontrol ve sertifikasyon sorunlarını güvence altına almıştır.

Bu çalışmalar doğrultusunda ülkemizde de organik tarım bir gelişme sürecine girmiş ve birçok sektörde gelişim devam etmektedir. Özellikle kuru meyve, yaş meyve, sebze ile tıbbi ve aromatik bitkilerin yanı sıra az miktarda da tarla bitkileri üretimi organik olarak yapılmakta ve ihraç edilmektedir. Ülkemizde üretilen organik ürünlerin tamamına yakını ihraç edilmektedir. 2003 yılı verilerine göre yaklaşık 37 milyon \$'lık bir ihracatımız söz konusudur. Organik ürün ihracatı yaptığımız ülkeler arasında AB ülkeleri önemli bir yere sahiptir. Özellikle Almanya, İngiltere, İsveç, Avusturya, Hollanda Fransa ve Danimarka organik tarım ürün ihracatımızda başlıca alıcı ülkelerdir. ABD, Kanada, Avustralya ve Japonya da potansiyel pazarı oluşturan diğer ülkelerdir (Kaya, 2003)

Tüm bunlardan yola çıkıldığında tarımsal üretimin bir kolu olan balıkçılığın bu organik üretimler içinde pek fazla varlık göstermediği hem ülkemiz hem dünya arenasında açıkça görülmektedir.

Organik Balıkçılık ve Genel Durumu

Su ürünleri yetiştiriciliği, FAO tarafından dünyada en hızlı büyüyen gıda sektörü olarak belirlenmiştir. Yetiştiricilikle elde edilen su ürünleri mik-

tarı 1980'de 7.4 milyon tondan 1990'da 16.8 milyon tona ve 2002 yılında ise 40 milyon tona ulaşmıştır. Su ürünleri yetiştiriciliği, dünya balıkçılık üretiminin yaklaşık %30'unu karşılamakta ve yılda %10'dan fazla artarak büyümektedir. Dünya yetiştiricilik üretiminin % 90'ı Asya ülkelerince yapılmaktadır (Anonim, 2003). Dünya'da 2001 yılı toplam su ürünleri üretimi yaklaşık 142 milyon tondur. Bu üretimin %66'sı avcılık, %34'ü ise kültür balıkçılığı ile sağlanmıştır. En önemli üretici Çin'dir. Dünyadaki toplam üretimin %36'sını üreten Çin, kültür balıkçılığı üretiminin ise %71'ini tek başına sağlamaktadır (Çeliker, 2003).

Türkiye'de iç sularda ağırlıklı olarak alabalık yetiştiriciliği, denizlerde ise çipura ve levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. 2004 yılı değerlerine göre iç sularda 1301, denizlerde ise 358 adet olmak üzere toplam 1659 işletme bulunmaktadır. 2003 yılı verilerine göre yetiştiricilikle su ürünleri üretimi iç sularda 40217 ton, denizlerde ise 39726 ton olmak üzere toplam 79743 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu değerlerin milli ekonomiye katkısı yaklaşık 350 milyon dolardır Türkiye'de 2003 yılı su ürünleri üretimi 587715 ton olup, toplam arzın %86'sı avcılıktan ve %14'ü de yetiştiricilik yoluyla elde edilen ürünlerden oluşmaktadır (Anonim, 2004).

Organik balıkçılık veya organik su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili çalışmalar organik tarımın gelişimine paralel olarak ilerleyememiştir. Bu çalışmalara ancak 1990'lı yıllarda başlanabilmektedir. İlk organik balık üretimi, 1990'lı yılların ortalarında bir grup balık yetiştiricisi tarafından, Avusturya'da bir sertifikalama kuruluşu olan Bio ernte tarafından, sazan balığının "organik" olarak sertifikalanması ile başlamıştır. Bu ilk girişimi, som ve gökkuşuğu alabalığının pazara girişi izlemiştir. İlk organik alabalık ise 1998 yılında İngiltere'de satışa sunulmuştur (Tacon ve Brister, 2002). Dünyanın en hızlı büyüyen yiyecek sektörlerinden biri olan su ürünlerinin organik olarak gelişim durumu organik tarıma oldukça benzemektedir. Bununla birlikte, günümüzde, organik su ürünleri, sertifikalanmış ürün çeşitliliği ve kalitesi açısından tarım sektörünün gerisinde kalmıştır (Bergleiter, 2001; Brister ve Kapuscinski,

2001).

Organik su ürünlerinin dünya üretimi ile ilgili elde edilebilir hiçbir resmi istatistiksel veri olmamasına rağmen bu değer yaklaşık 5000 ton olduğu tahmin edilmekte ve en çok Avrupa ülkelerinde (2000 ton) olduğu düşünülmektedir. Bu miktar, toplam dünya su ürünleri üretiminin yaklaşık % 0,01 veya toplam Avrupa su ürünleri üretiminin yaklaşık % 0,25'ini temsil etmektedir (Lem, 2004). Yine Alman Naturland'ın tahminlerine göre 2003 yılında organik su ürünleri üretimi yaklaşık 7,500 tondur. Şimdiye kadar salmon, karies, sazan ve alabalık organik olarak yetiştirilen önemli türlerdir (Çavdar, 2004)

Ülkemizde ise bu seyir daha yavaş ilerlemiş ve dünya organik üretim seyrinin gerisinde kalmıştır. Organik balıkçılık konusunda son yıllarda yapılan çalışmalar olmakla beraber yeterli düzeyde değildir.

Ülkemizde Mevcut Durum ve Yapısal Gereksinimler

İnsan gıdası olarak su ürünlerinin değeri her geçen gün daha da fazla ortaya çıkmakta ve buna bağlı olarak tüketimde artış ve farklı gereksinimler kendini hissettirmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle geleneksel tarım metotlarının yoğun olarak uygulandığı ve sanayileşmenin ileri düzeyde gerçekleştiği Avrupa ülkelerine nazaran daha az kirletilmiş olan doğal su kaynaklarımız ülkemiz ve bölgemiz için büyük bir avantaj olurken organik üretim açısından da büyük bir imkân sağlamaktadır. 18 Aralık 1994 tarihli resmi gazetede yayınlanan 22145 sayılı nüshada "Bitkisel ve hayvansal ürünlerin ekolojik yolla üretilmesine ilişkin yönetmelik" ile ülkemiz artan ihtiyaç ve ucuz maliyet açısından organik tarıma yönelmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye tarım ürünlerinin büyük çoğunluğu Ekolojik niteliktedir. Her ne kadar son yıllarda arazilerin birleştirilmesi ve konveksiyon tarıma geçilmesi yoluyla verimin yükseltilmesi isteniyorsa da bu kısa vadede birçok yönlere mahsuru gözükmemektedir. Bunlardan birincisi büyük bir pazarlama problemi karşımıza çıkacaktır. İkincisi ise çok daha önemli olarak tarım nüfusunun büyük bir çoğunluğu devreden çıkmak zo-

runda kalacak, bunlar sanayide de istihdam edilemeyeceği için memleketi sosyal patlamalara sürükleyecektir. Dolayısıyla en çıkar yol yukarıda arz edilen sebeplerle mevcut durumun biraz daha organize edilerek Ekolojik tarıma geçmek olacaktır.

Tarım ürünleri bazında ve AB ülkeleri nezdinde sahip olduğumuz en ideal sektör su ürünleri olmaktadır. Ancak 18 Ekim 2004 tarihinde kabul edilen "Ekolojik Beslenme ve Tarımda Avrupa Eylem Planı(EAPOFF)" Yönetmeliği gereğince bünyelerinde en az % 95'lik organik madde bulunmayan gıdalar Ekolojik sayılmamaktadırlar.

Toplumsal olarak genellikle kültür balıkçılığında elde edilen ürünlere olan talep çok azdır. Bunun da sebebi, kültür balıklarının halk arasında suni denilen yemlerle beslenmiş olması ve doğadaki gibi seçici beslenme imkânının olmaması gibi psikolojik etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu durum sadece ülkemizde değil bütün dünyada bu şekilde algılanmaktadır (Shehata, 1989; Çaklı, 1995).

Her ne kadar kültür ortamında yetiştirilen bireyler besin kalitesi yönünden daha üstün olsa da insanlar tarafından sadece tekstür olarak üstün olan doğal bireyler kültür bireylerine nazaran daha fazla tercih edilmektedir. Bu vesile ile ülkemizde organik balıkçılık üzerine yapısal olarak birçok araştırma yapılmış ve değişik bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çavdar (2004), yapmış oldukları araştırmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik balık yetiştiriciliği imkânlarını araştırılmış ve bu bölgede organik yetiştiriciliğe uygun 38 adet işletmenin bulunduğu ayrıca Artvin, Gümüşhane ve Rize (yüksek kesimler) illerinde diğer illerimize nazaran daha fazla organik yetiştiricilik potansiyelinin bulunduğu bildirilmiştir

Yılmaz (2004) ise; Atatürk ve Birecik barajı çıkış suları ile 6 adet kaynak suyunun organik balık yetiştiriciliği için uygun olduğu belirlenmiş ve yapısal olarak mevcut kaynak ve altyapının iyileştirilmesi sonucu organik üretim yapılabileceğini belirlemiştir.

Aras(1997), tarafından yapılan bir ön çalışmada Tortum gölüne konulan kafeslerle entansif şartlara uygun olarak gökkuşağı alabalığı beslenmiş

bunlardan bazı bireyleri markalanarak göle salmış, altı ay sonra yapılan kontrollerde salınan bireylerin ortalama %37 oranında daha fazla büyümüş olduklarını bildirmiştir.

Yapılan başka bir çalışmada ise Erzurum bölgesinde bulunan tabii artezyen suyuna Temmuz ayında yaklaşık 1g'lık yavrular konulmuş üç ay sonra yapılan kontrolde 37 grama ulaşmış oldukları ve entansif şartlarda beslenmiş akranlarından daha çok büyümüş oldukları müşahade edilmiştir (Sönmez, 2004)

Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda; ülkemizde birçok su kaynağı ve birçok işletmenin yapısal olarak organik balıkçılığa uygunluk gösterdiği, diğer işletmelerin ise alt yapısal olarak dönüştürüldüğü takdirde organik balıkçılığa uyum sağlayabileceği açıktır. Yine birçok dünya ülkesi ile karşılaştırıldığında ülkemizin daha az kirletilmiş su kaynakları ile organik balıkçılığa daha elverişli konumda olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu konunun öneminin artık tüm dünyada açıkça algılandığı ve yönelimlerin artık bu yöne olduğu kaçınılmaz ise ülkemizin de birçok yöresi ile doğal olarak organik balıkçılığa elverişli durumu ve avantajı ile bu doğrultuda gerekli çalışmaları en kısa zamanda tamamlayıp gelişen dünya düzenine ayak uydurması ve geleneksel tarım metotlarından sıyrılıp modern tarım metotlarına adapte olması gerekmektedir.

Organik balıkçılık konusunda ülkemizin mevcut kaynaklarının detaylı bir envanterinin yapılıp bu kaynakların ekonomiye ve organik üretime kazandırılması kaçınılmazdır. Organik balıkçılık konusunda iyi bir yayım programı oluşturulup bu işi yürütecek olan çiftçinin bu konunun gerekliliği ve önemi konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Organik balık yetiştiriciliği konusunda önemli bir eksik olarak karşımıza çıkan bilimsel kaynak probleminin konu hakkında yapılacak detaylı araştırmalarla giderilmesi elzemdir. Bu konuda otorite de bu projeleri mümkün mertebe en üst düzeyde desteklemeli ve konu hakkındaki bilimmezlerin ortadan kalkmasına destek vermelidir.

Pilot işletmelerin kurulup ülkedeki organik balık-

çılığa uygun su kaynaklarının değerlendirilmesi ve dünyada birçok örneği bulunan yavru üretim merkezleri ile hem ekolojik dengeyi bozmamak hem de model merkezlerle çiftçiye görsel katkıda bulunmak gereklidir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2004. Organik Tarım İstatistikleri www.tarim.gov.tr, Kasım 2005.
- Anonim 2003. Taşbaşı, H., Zeytin, B., Organik Tarımın Genel İlkeleri. Aksoy, E., Konuşkan, M., Ankara, 2003, 115
- Aras, M.S., Bircan, R., Aras, N.M., 1997, Genel Su Ürünleri ve Balık Üretimi Esasları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum, s.13.
- Bergleiter, S. 2003. Organic Aquaculture Completing the first Decade, http://www.greennetorganic.com/downloads/IFOAM%20speaker%20presentation%20PDF/Presentation_Seminar%20E_Stefan%20Bergleiter.pdf (accessed Dec. 15, 2004).
- Bergleiter, S. 2001. Organic products as high quality niche products: background and prospects for organic freshwater aquaculture in Europe. Paper presented at the ad hoc EIFAC/EU Working Party on Market Perspectives for European Freshwater Aquaculture, Brussels (Belgium), 12-14 May 2001.
- Brister, D.J. and A. Kapuscinski. 2001. Global rise of aquaculture: A trigger for organic and eco-labelling standards for aquatic animals. The Organic Standard 3: 7-11.
- Çalkı, Ş., 1995 Doğadan avlanan ve ağ kafeslerde yetiştirilen Çipura balıklarının tekstürel doku özelliklerinin karşılaştırılması. Su Ürünleri dergisi, cilt:12, sayı:1-2, 93-100, İzmir, Bornova.
- Çavdar, Y, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Organik Balık Yetiştiriciliği İmkânlarının Araştırılması projesi. 2004
- Çeliker, S. A. 2003. Su Ürünleri, T.E.A.E. Bakış Dergisi, Sayı:3, Nüsha:8

- Shehata, M.B. and Wassef, E.A., 1989, Fatty acid composition of Muscle lipid of gilthead Bream Sparus aurata L. 1758. Tird Egyptian-British Conference on Animal, Fish and Poultry Production. Alexandria, 7-10 October 1989, pp. 797-804.
- FAO 2000. Food Safety and Quality as Affected By Organic Farming, Twenty Second FAO Regional Conference for Europe, Porto, Portugal.
- Ifoam 2000. Basic Standards for Organic Production and Processing, chapter 6: Aquaculture Production, 2000, www.ifoam.org, 2003
- Kaya, H. G. 2003. Dünya'da ve Türkiye'de Organik Tarımsal Ürün Ticareti ve Tüketici Reaksiyonları, <http://www.bahce.biz/organik.htm>, 2003
- Lem, A. 2004. An Overview of the Present Market and Trade Situation in the Aquaculture Sector: the Current and Potential Role of Organic Products, by Audun Lem and Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. Fisheries Industry Division. June 15-17, Ho Chi Minh City, Vietnam, http://www.globefish.org/files/OrganicAquaculture_129.pdf (15 Aralık 2005).
- Tacon, A.G.J. and D.J. Brister. 2002. Organic aquaculture: Current status and future prospects. In N. E., Scialabba and C. Hatam (eds). Organic agriculture, environment and food security Environment and Natural Resources Series No. 4 Rome, 2002, 258 pp.
- Sönmez, A.Y.2004 Atatük Üniversitesi Tabii Artezyen Sularında Alabalık Yetiştirilebilme İmkânları. BAP Projesi (Yayınlanmamış).
- Willer H. ve Yussefi M. 2004. The World of Organic Agriculture 2004 Statistics and Emerging Trends, www.soel.de
- Yılmaz, C. GAP Bölgesi Mevcut Su Kaynakları ve Tesislerinin Organik Balık Yetiştiriciliği Bakımından İncelenmesi projesi. 2004. Elazığ.